

ÍNDEX

La vida	1
La realitat. La <i>Monadologia</i>	12
La vida Moral. La <i>Teodicea</i>	39
La consciència. Els <i>Nous assaigs</i>	60
Valoració del pensament leibnizià	72
La petja de Leibniz	86

CAPÍTOL I

LA VIDA

1. Leibniz en la història del pensament modern

El segle XVI és el període dels grans sistemes filosòfics. Les idees germinals de la filosofia del Renaixement, de Nicolau de Cusa a Giordano Bruno i a Campanella, i les conquestes de la ciència, de Leonardo a Galileu, són desenvolupades en llurs possibilitats, completades, enllaçades i unificades en construccions harmòniques, construccions ideals, grandioses com els vells sistemes medievals que intenten substituir. L'home encara té una fe absoluta en el propi pensament, creu que la seva ment pot conèixer la realitat certa i concreta i les lleis que la regulen, que pot donar una resposta segura i, en certa mesura, definitiva al misteri de l'ésser. D'aquesta manera, fa el màxim esforç per donar aquesta resposta, per abraçar en una visió de conjunt el més àmplia i unitària possible tots els pro-

blesmes, i intentar resoldre'ls d'una manera que apagui per a sempre l'ànim humà.

Sorgeixen els grans sistemes de Descartes, de Hobbes, d'Espinoza i de Leibniz. El problema ontològic, per tant, és al primer pla; el problema del coneixement encara roman a mitja llum, i prevaldrà, és més, dominarà només en el segle següent, suggerit, en part, i quasi imposat a les ments filosòfiques per la insatisfacció que també resta després d'aquests grandiosos intents. Leibniz és l'últim d'aquests grans arquitectes del pensament. En ell, creient convençut i científic profund, les exigències de la vella filosofia medieval i de la nova filosofia de la natura són sentides amb una gran vivacitat igualment intensa, i es concilien en un nou sistema en el qual l'intel·lecte humà realitza l'intent suprem per assolir la comprensió última de l'univers en la seva realitat i en la seva relació amb Déu. A més, en Leibniz el problema gnoseològic —que arribarà al primer lloc en la filosofia moderna— ja comença a prendre una importància particular i rep solucions que obren el camí a les teories posteriors més importants. Altres aspectes del seu sistema, com gèrmens fecunds, són desenvolupats i serveixen de guia a corrents de pensament modern i contemporani, a pensadors i escriptors com Lessing, Goethe, Herder, Darwin, Maine de Biran i Bergson. Per això és pot dir justament que Leibniz clou un període i n'obre un de nou, el que després també és el nostre.

D'aquí ve la importància i l'actualitat de la seva filosofia. S'hi afegeix la originalitat i la genialitat de moltes visions seves, els seus descobriments en el camp de les ciències exactes, les meravelloses manifestacions del seu enginy en la història, en la filologia, en la filosofia del dret i en la medicina. Finalment, s'ha de pensar que Leibniz posà tota la potència del seu enginy per conciliar la religió i la filosofia, la ciència i la fe; és aquest el problema que nosaltres sentim poc a poc sempre més proper als nostres dies. Hi ha molt, per tant, perquè es despertí i s'accentuï el nostre interès per aquest gran filòsof i les seves concepcions.

2. Primers anys, els estudis i els primers assaigs filosòfics

Gottfried Wilhelm Leibniz va néixer a Leipzig el 21 de juny del 1646, fill de Friedrich, jurisconsult i professor de filosofia moral. La tendència filosòfica, per tant, era tradicional en la família; el fill desenvolupà i portà a grans altures les aptituds heretades del pare, el qual morí quan Leibniz a penes tenia sis anys. El nen, deixat a si mateix i mogut per una gran curiositat insaciable, estudià pel seu compte els llibres de la biblioteca paterna. Des d'aquell temps fou un lector avidíssim, i ho seguí essent durant tota la vida. Llegia tot el que li queia a les mans, ajudant-se com podia per comprendre les llengües antigues i estrangeres. Aprengué llatí amb un Titus Livi il·lustrat,

LEIBNIZ

esforçant-se per explicar el text amb les figures i extraient poc a poc d'aquesta manera els elements de la gramàtica i del vocabulari. Ben aviat passà de les novel·les i dels llibres d'història als clàssics antics i als textos de filosofia; estudià els pares de l'església, els escolàstics i els moderns com Descartes, Hobbes etc. Aquests l'induíren a aplicar-se en les matemàtiques. Portà a terme els estudis universitaris a Leipzig, on tingué com a mestre Jacob Thomasius, home de notable valor pel qual Leibniz sempre tingué un gran afecte.

Tingué la precocitat dels genis; quan encara no tenia dotze anys ja s'interessava per la teoria lògica escolàstica; als disset anys escriví el seu primer assaig filosòfic: *Disputatio metaphisica de principio individui*, defensada a la Universitat de Leipzig per obtenir el grau de *magister philosophiae*. Als dinou anys (1666) publicava un tractat *De arte combinatoria*, original elaboració dels problemes lògics del qual parlarem més endavant. Freqüentà durant un semestre la Universitat de Viena, i per una ofensa rebuda no volgué realitzar els estudis a Leipzig, però obtingué el *doctor iuris* a Altdorf. Se li oferí una càtedra en aquesta Universitat, però no l'acceptà, i en canvi es traslladà a Nuremberg, on se sentí atret pels estudis d'alquímia, tant que entrà en una societat d'apassionats d'aquesta matèria (la confraternitat dels Rosacreus) i compilà un escrit en el qual es recollien i explicaven els passos més obscurs dels alquimistes. Això

li donà fama, i va ser nominat secretari d'aquella societat.

A Nuremberg va conèixer el baró de Bonieburg, el qual li trobà un lloc de conseller a la cort de l'Electeur de Magúncia i el llençà, d'aquesta manera, a la vida pràctica.

3. A la cort de l'Electeur de Magúncia

Comença per a Leibniz un període d'activitat prodigiosa durant el qual es troba immers en tots els afers del temps, viu la vida de la cort, s'ocupa de política i d'administració, però especialment de reformes administratives. Ell no és un solitari com Spinoza o Descartes; és en canvi, com Bacon, un esperit que té necessitat de fer-se conèixer, d'expandir-se, d'exercitar el propi pensament en mils de direccions, de fer amistats o establir correspondència amb els homes insignes del seu temps. Entre les seves múltiples ocupacions no deixa de banda l'estudi de la filosofia. D'aquests anys data un petit tractat, *Confessio naturae contra Atheistas*, en el qual, però, la concepció mecànica de la natura i la de la providència divina encara no han trobat una manera de conciliar-se en una visió unitària i harmònica. També aprofundeix en els estudis de física i matemàtica, i el 1671 escriu dues memòries sobre la teoria del moviment en les quals s'oposa a Descartes substituint la idea de la conservació del moviment per la idea de la conservació de la força. En aquest temps Leibniz només té vint-i-cinc anys.

4. Viatges a París, Londres i Holanda

El 1672 s'inicia un altre període de la seva vida, el dels viatges, en el qual pot saciar aquella tendència seva que ja hem assenyalat d'entrar en contacte amb els homes més eminents en els camps del pensament i l'acció. En efecte, el març de 1672 va a París, encarregat per la seva cort amb una missió diplomàtica davant el rei de França, Lluís XIV. Es tractava de convèncer el rei d'adoptar el projecte polític (ideat per Leibniz i pel seu protector) consistent en un pla de guerra que França hauria hagut de portar a terme contra Turquia, anant a la conquesta d'Egipte. La idea era suggestiva, i a nosaltres els moderns ens recorda de seguida la campanya de Napoleó I (el qual probablement tingué notícia d'aquest projecte). Aquesta tenia l'objectiu de distreure el gran rei de les seves mires de conquesta d'Alemanya. Però al contrari del que féu Napoleó, Lluís XIV no picà l'ham i el projecte fracassà. Malgrat això, la llarga estada a París, on Leibniz romangué quatre anys, fins el 1676, va ser de capital importància per al nostre filòsof, ja que li oferí l'ocasió de conèixer alguns insignes pensadors de l'època, com Arnauld, cèlebre jansenista, autor amb Nicol de la «Lògica de Port-Royal», Malebranche, Huygens i els deixebles de Pascal. Lavors a París estava de moda la filosofia de Descartes, però Leibniz també va ser atret en aquests anys per les teories

d'Spinoza, i amb la seva manera de fer invasiva, intentà d'entrar en contacte directe amb ell i de conèixer-ne l'*Ètica*, que fins llavors Spinoza només havia ensenyat a uns pocs amics íntims. Això ho esperava obtenir per mitjà d'un amic seu, Tschirnhausen, molt estimat per Spinoza. Però aquest, desconfiat i tancat en si mateix, per tant un caràcter diametralment oposat al de Leibniz, primer no volgué accedir, i només es decidí quan Leibniz, passant per Holanda després de la seva estada a París i a Londres, l'anà a trobar i li féu repetides visites. En aquestes els dos grans pensadors també discutiren de qüestions filosòfiques, i encara que Leibniz després intentés silenciar i no donar importància a aquests a contactes, el cert és que existiren i que les idees d'Spinoza exerciren una influència notable sobre Leibniz, especialment en indicar-li el camí per superar aquell dualisme al qual hem fet esment i que encara romanía en el seu pensament.

Leibniz també anà a Londres, on conegué el secretari de l'acadèmia de les ciències, Oldenburg, amic d'Spinoza, i el gran físic Boyle. Ell mateix cultivava intensament les matemàtiques i, en aquest temps (1676) arribà al descobriment del càlcul infinitesimal, no sense que hagués tingut notícia d'una carta de Newton en la qual feia esment d'un tipus de càlcul com aquest; de manera que, quan després exposà com a seu aquest descobriment, tres anys abans que sortissin els *Principii mathematici* de

Newton, sorgí una polèmica violenta sobre la prioritat del descobriment i Leibniz va ser acusat de plagi. En realitat no es pot parlar d'un autèntic plagi, sinó només de concomitància en l'elaboració d'un mètode al qual ja havien obert el camí els matemàtics anteriors.

5. Leibniz a Hannover, a la cort del duc de Brunswick. Les seves múltiples activitats

Cap al final del 1676 Leibniz fou nomenat conseller àulic i bibliotecari del duc de Brunswik a Hannover. Aquest va ser per a Leibniz el període més laboriós, en el qual pogué exercir la seva inexhaurible activitat i el seu enginy versàtil en els camps més diversos. S'ocupà de moltes labors administratives, s'interessà pel desenvolupament de la indústria minera en el ducat, fundà acadèmies, projectà la transformació dels convents en instituts científics, estigué en correspondència amb Bousset per un intent d'unir l'església protestant amb la catòlica i també intentà posar d'acord entre elles les diferents sectes protestants.

Se li va encarregar escriure una història de la casa de Brunswik, i per això anà a Itàlia a estudiar els arxius de la casa d'Este. Això va ser el 1689. Leibniz visità Venècia, Pàdua, Florència, Roma i Nàpols. A Roma se li oferí un lloc de bibliotecari a la biblioteca vaticana, però el refusà. Va ser nomenat membre de l'*Accademia fisico-matematica*, féu amistat amb molts estudiosos

del seu temps, entre els quals Magliabechi, i amb molts jesuïtes, com el pare Grimaldi. Fins i tot s'ocupà de mineralogia, visitant jaciments miners a Dalmàcia i Il·líria. Leibniz era molt apreciat a la cort de Hannover, especialment per la princesa electiva Sofia (germana de la princesa Elisabet a la qual Descartes havia dedicat els seus *Principia Philosophiae*), i més encara per la seva filla Sofia Carlota, que va ser la primera reina de Prússia. D'aquesta manera, Leibniz trobà la manera d'entrar en relació amb la cort prussiana, i sota el seu consell es fundà l'Acadèmia de les ciències de Berlín. Però intents semblants fets a Dresden i a Viena tingueren resultats infeliços. Va gaudir de l'amistat i del favor dels poderosos, per exemple, de Pere el Gran, amb qui es trobà més vegades, incitant-lo a una renovació total dels organismes polítics, administratius i científics de Rússia.

Se'l consultava per a les qüestions més importants. L'emperador d'Àustria també recorregué als seus consells, i a Viena, el 1714, tingué l'ocasió de conèixer el príncep Eugeni de Savoia i d'escriure per a ell un petit llibre de petit volum però importantíssim: la *Monadologia*.

Mentrestant Leibniz havia estat desenvolupant i aclarint a si mateix i als altres el seu sistema. En una carta del 1697, recordant en síntesi el camí del seu pensament, deia: «La major part de les meves teories han madurat després d'una meditació de vint anys; perquè jo he començat a pen-

sar molt jove; però només em sento satisfet fa uns dotze anys». Es remunta per tant al 1685. D'aquest any és el seu *Petit discours de metaphysique*, en el qual s'exposen les idees centrals del seu sistema. Però Leibniz sempre continuà elaborant-lo, en això quasi obligat pel fet que no fixà mai la totalitat de les seves teories en una única obra de gran volum, sinó que les anà exposant poc a poc en escrits ocasionals o en la correspondència amb els filòsofs del seu temps.

6. *Els últims anys i la mort. El seu caràcter*

Els dies alegres i serens de la seva vida es clouen amb un trist ocàs. Morts els seus principals protectors, la cort el deixà de banda. Sospitós d'opinions poc ortodoxes perquè no anava mai a missa (en el seu cognom el poble hi veia la paraula saxona *lövenix* = *glaube nichts* = descregut) passà els seus últims anys en la soledat i l'abandó. Morí a Hannover el 14 de desembre de 1716. El seu fèretre només el seguí el seu fidel secretari. Malgrat això ell tenia fama a Europa, i Fontenelle en pronuncià l'elogi a l'acadèmia de ciències de París.

Sobre la tomba s'escribí el seu lema, creat per expressar la seva inexhaurible activitat: «Cada hora que es perd és una part de vida que es llença».

Així, als setanta anys, acabant el camí de la seva vida en acord precís amb el curs natural de l'existència humana, s'apagà aquest gran esperit.

LA VIDA

Fou, com hem tingut ocasió d'assenyalar, un caràcter social, optimista i conciliador, d'una imperiositat incansable i d'un enginy versàtil i originalíssim. En cada camp del saber humà que ell cultivà deixà la seva empremta, i sovint obrí el camí a descobriments i teories de gran abast. Aquesta versatilitat però, no fou una dispersió o malbaratament de les seves qualitats genials, sinó una experiència que s'irradià en totes direccions, un contacte immediat amb els innumbrables aspectes de la realitat. Només així ell podia arribar a sentir els problemes individuals en tota llur vivesa i abraçar-los en una visió harmònica i unitària d'una grandiositat imponent.

CAPÍTOL II

LA REALITAT. LA MONADOLOGIA

1. Les obres de Leibniz i llur caràcter

A aquesta grandiosa construcció ideal Leibniz no hi donà mai una forma adequada en una obra sistemàtica, definitiva. En el seu món filosòfic les seves obres són com les mònades en el món de la realitat: cadascuna, al mateix temps en la seva limitació i des d'un sol punt de visita, representa tot el sistema, però la totalitat de la concepció només és donada en la totalitat de les obres, també en les no filosòfiques. Les idees de Leibniz es troben exposades en petits assaigs, en memòries, en articles publicats en revistes, en tractats breus i especialment en la seva copiosíssima correspondència amb els filòsofs i científics del seu temps. Entre aquesta correspondència seva tenen un valor particular les cartes intercanviades amb Clarke, un seguidor de Newton, en una polèmica que s'estroncà per la mort de Leibniz. Aquest intercanvi de cartes és un model de discussió científica i posseeix la claredat i la unitat d'un tractat galileià en forma de diàleg.

Les obres de Leibniz es componen, per